

A NEMZETI KISEBBSÉGEK REPRESENTÁCIÓJA A TÖBBSÉGI MÉDIÁBAN

1. A tanulmány célja

Jelen tanulmány célja, hogy egy elméleti áttekintést adjon a kisebbségek médiareprezentációjával kapcsolatos aktuális kérdésekről, megoldandó problémákról, a társadalmak előtt álló kihívásokról. A dolgozat a tömegmédiá azon szerepére koncentrál, miszerint a negyedik hatalmi ágnak kiemelkedő szerepe van a többségi és kisebbségi csoportok közötti konfliktusok megoldásában, illetve azok elmélyítésében.¹ Amellett, hogy bemutatok néhány tartalomelemzéssel készült, nemzeti kisebbségek médiareprezentációjával foglalkozó kutatási eredményt, a nem kisebbségi újságírók és szerkesztők által uralt hírgyártási folyamat jelentőségére is fel kívánom hívni a figyelmet, ezzel a nemzetiségi kisebbségi csoportoknak indított újságírói képzéseket szorgalmazva.

2. A média szerepe a véleményformálásban

A kisebbségi csoportok médiareprezentációját vizsgáló első felmérések az 1950-es években készültek, közvetlenül média-vizsgálatokhoz kapcsolódva.² Arra keresték a választ, hogy a kisebbségekkel kapcsolatban milyen tartalmak jelennek meg és azok milyen gyakorisággal fordulnak elő a médiában. Ez a média azon hatalmát jelenti, amely hatalommal élve újfajta valóságot és tudást alakít ki úgy, hogy önkényesen szelektál a valóság elemeiből.³ Ehhez szorosan kapcsolódik az *agenda setting*⁴ jelensége, amely során a közönség világról alkotott képét jelentősen befolyásolja az, hogy mi jelenik meg a médiában. A média-üzenet tehát hozzájárul a sztereotípiák gyengítéséhez illetve erősítéséhez.

A sztereotipizálás lényege pedig nem jelent mást, minthogy biztosítsák a domináns csoportok társadalom feletti hegemoniáját, hogy leegyszerűsítsék, természetessé tegyék a konfliktusokat, ami pedig végső soron azt eredményezi, hogy ellentétpárokban

¹ A Tackling Discrimination, az Európai Bizottság honlapjáról elérhető internetes felület szerint az európaiak 34%-a gondolja úgy, hogy a médiának kiemelkedő szerepe van a diszkrimináció elleni küzdelemben. Eurobarometer 2007, Discrimination in the European Union, Special Eurobarometer 263/ Wave 263/ Wave 65.4 – TNS Opinion & Social.

² Vidra – Kriza 2010:392.

³ Vidra – Kriza uo.

⁴ Vidra – Kriza uo.

gondolkodnak az emberek.⁵ Az ellentétpároknak pedig igen nagy jelentőséget tulajdonít a kritikai kultúrakutatás. Stuart Hall (1997) a másság ábrázolásának történeti változásait vizsgálta a nyelvészet tudományát hívta segítségül ennek bizonyítására. Saussure elmélete szerint például a fekete önmagában nem jelent semmit, csakis a fehérrel való relációjában nyeri el értelmét. Ezt támasztja alá Bahtyin is: tehát a jelentést csakis a másikkal való kapcsolat során tudjuk létrehozni, ezért van szükség a másságra.⁶ Ha antropológiai szempontból vizsgáljuk a kérdést, azt állíthatjuk, hogy az ellentétpárok a koherens világkép kialakításában játszanak fontos szerepet. Egy közösség identitása is csak akkor stabil, hogyha annak alkotóelemei jól körülhatárolhatóak. Például az out-group (külső csoport), ami negatív jellemzőkkel bír, fenyegetést jelent az in-group (saját csoport) számára, amely magát az összes jelentős tulajdonságban feljebbvalónak tekinti.⁷ Ez azért alakul ki, mert az in-group kohéziója az out-group megjelölésével erősíthető. Az idegen, a külföldi, a betolakodó elutasítása a stabilitás és a szimbolikus határok fenntartásához szükséges.⁸ Éppen ezért éleledik ki az ellentét a többségi és kisebbségi csoportok között válságok idején.⁹

A következőkben felsorakoztatunk né-

⁵ Vidra – Kriza uo.

⁶ Vidra – Kriza uo.

⁷ Term A. van Dijk 2012:16.

⁸ Vidra – Kriza 2010:392.

⁹ « Le racisme populaire »: une figure récurrente et complémentaire à « la crise ». Sylvain Laurens: *Le racisme: un attribut du populaire?* Plein Droit, 2006 július.

hány példát a kisebbségi témájú híradások tartalmát illetően és a hírgyártás területével fogunk foglalkozni, azaz, feltárjuk mi az oka annak, hogy a kutatások szerint a kisebbségi csoportok alulreprezentáltak a médiában, illetve ha megjelenítik őket, az előítéletes, sztereotip gondolkodást erősítik a társadalomban.

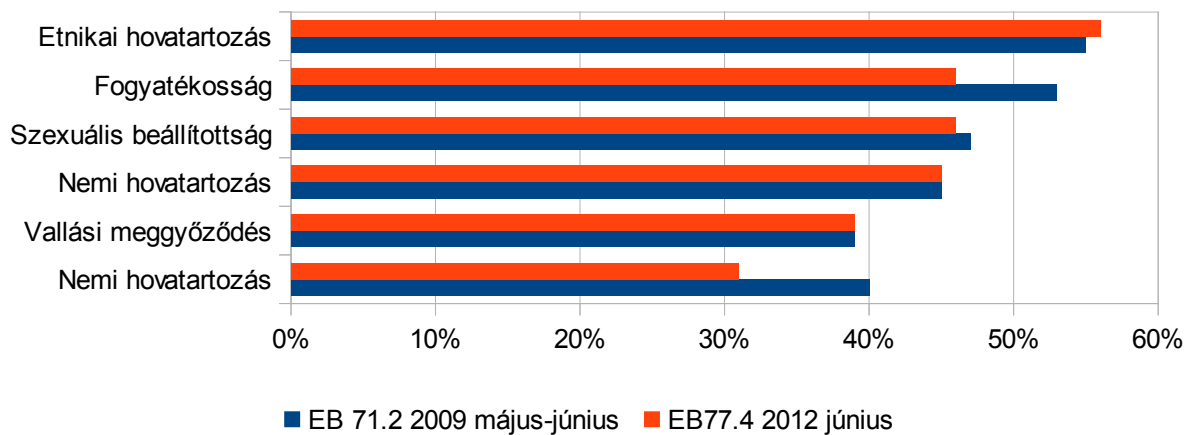
3. Az Európai Unióban tapasztalható etnikai elvű diszkriminációról

A 2012-ben készült, a diszkriminációval foglalkozó Eurobarométer¹⁰ felmérés alapján az etnikai elvű megkülönböztetés tapasztalható a legszélesebb körben az EU-ban. Bár a 2009-es, ugyanilyen tárgyú felmérésekhez képest jelentős javulás tapasztalható, az EU polgárok 56%-a gondolja úgy, hogy a leggyakrabban etnikai származásuk miatt kerülnek hátrányos helyzetbe az emberek.

¹⁰ Discrimination in the EU in 2012. <http://www.statewatch.org/news/2012/nov/eu-discrimination-report-2012.pdf>

Forrás: Discrimination in the EU in 2012. <http://www.statewatch.org/news/2012/nov/eu-discrimination-report-2012.pdf>, 16.

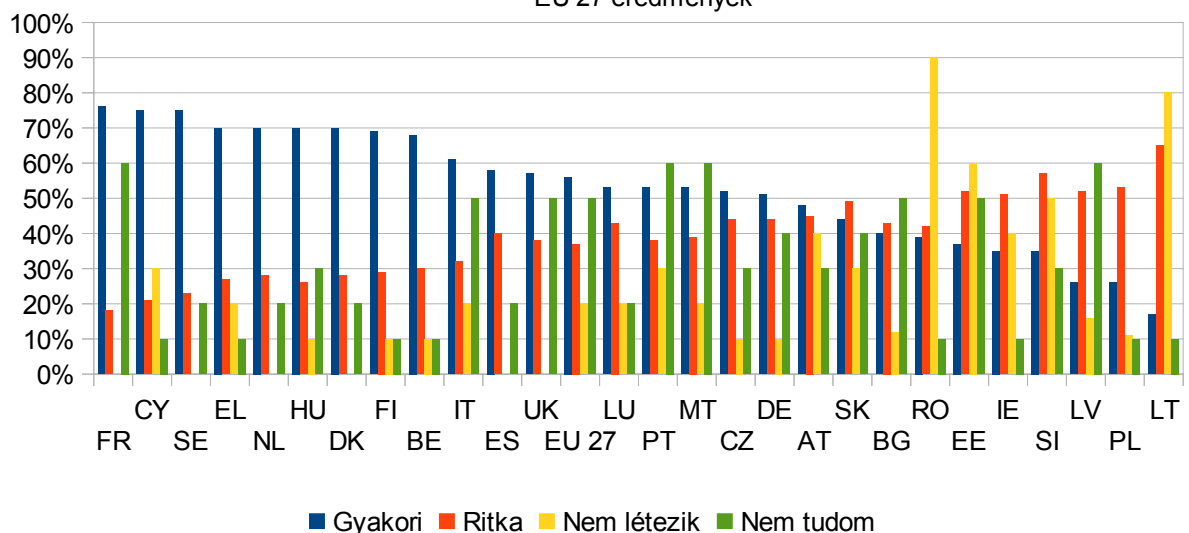
Ön szerint mely jellemző alapján tapasztalható leginkább az élet minden területére kiterjedő diszkrimináció?

A következő ábrán bemutatjuk, hogyan oszlik meg az EU 27 lakosainak véleménye országonként abban a kérdésben, hogy *mennyire jellemző az etnikai származás alapján tapasztalható diszkrimináció az országban*.

Forrás: Discrimination in the EU in 2012. <http://www.statewatch.org/news/2012/nov/eu-discrimination-report-2012.pdf>, 21.o

Ön szerint mennyire jellemző a nemzeti származás alapján tapasztalható diszkrimináció?
EU 27 eredmények

Az eredmények alapján leginkább Franciaországban tapasztalható etnikai alapú diszkrimináció. A franciák 76%-a gondolja úgy, hogy a megkülönböztetés e típusa jelen van a társadalomban. Ezt követi a ciprusi és a svéd társadalom, ahol 75% vallja ugyanezt.

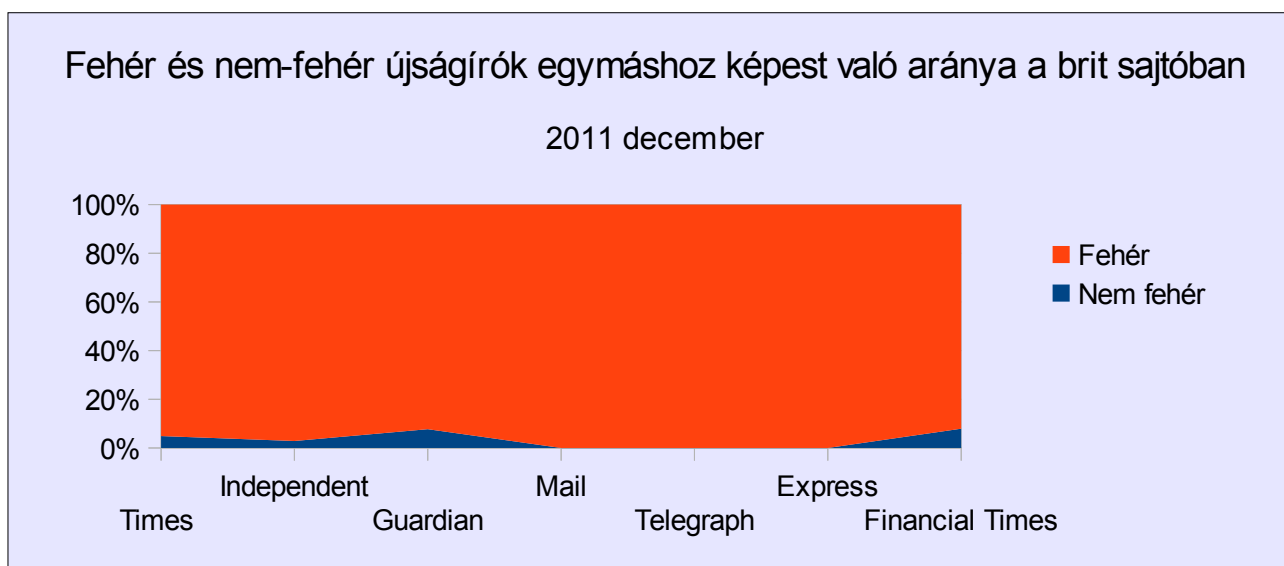
Görögország, Hollandia, Dánia és Magyarország a következő a sorban, ahol a társadalom 70%-a véli úgy, hogy gyakori a származási alapon történő megkülönböztetés. A lista végén viszont a litván társadalom áll, ahol 17% gondolja széleskörűnek az etnikai elvű diszkriminációt.

Főként a magas arányokat mutató országokban, de minden egyéb államban is, jelentősen csökkenteni tudná a fentiekben bemutatott tapasztalatokat, hogyha a média nagyobb szerepet játszana a társadalmi integrációt elősegítő folyamatokban. Magyarország az ötödik a sorban, így azon európai országok közé tartozik, ahol a leggyakrabban tapasztalható hátrányos helyzet a származásnak köszönhetően.

4. A kisebbség megjelenítése a többségi társadalomban

A kisebbség közéletben való megjelenítéséhez nem elegendő a téma napirenden való tartása. Megfigyelhető, hogy a kisebbségi csoportok bizonyos rovatokban, műfajokban, témákban a többségtől eltérően kisebb vagy nagyobb arányban szerepelnek, ezáltal többletjelentést tulajdonítanak nemzetiségi származásuknak.¹¹ Éppen ezért fontos a nemzeti kisebbség tömegmédiában való megjelenítése úgy, hogy ő maga is részt vegyen benne, kommentálja az eseményeket.¹² Csak így lehet objektív az ábrázolás. Ez azonban aligha valósul meg napjainkban. Az újságírók és szerkesztők ritkán bírnak megfelelő szociális érzékenységgel a kisebbségek irányában és ritkán tartoznak nemzeti kisebbségi csoportokhoz.

Forrás: Changing faces. <http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2012/01/white-pages-press-ethnic>

¹¹ Vidra – Vargha 2010:281.

¹² Belényesi 2009.

A táblázat egy Nagy-Britanniában 2011. december 5. és 11. között zajlott felmérés eredményét összegzi. Jól látható a nem fehér újságírók elenyésző aránya fehér kollégáikhoz képest. Az American Society of News Editors 2013-as adatai szerint az újságírók 12,37%-a nemzetiségi származású az Egyesült Államokban. Ez az arány, bár magasabb, mint a brit, fontos megjegyezni, hogy az elmúlt tíz évben nem változott.¹³

A probléma forrása az, hogy a többségi társadalomból származó újságíróknak kevés napi kapcsolata van az etnikai közösséggel és kisebbségi eseményekről szóló beszámolóikban nemcsak előítéletesek, hanem gyakran tájékozatlanok is.¹⁴ Kevés újságíró iskola nyújt speciális felkészítést az etnikai vagy multikulturális tudósításban és ezért ritka az az újságíró, aki etnikai tudósításra szakosodott, előítéletektől mentes és jól informált.¹⁵ Ilyen körülmények között sokkal könnyebben válik diszkriminatív a hírgyártás. Általában az újságírók a kisebbségi nemzetiségi csoportokat, szervezeteket vagy személyeket kevésbé megbízható forrásként kezelik, ezért elvetik annak lehetőségét, hogy megszólaltassák őket. Az etnikai események kapcsán a nemzeti kisebbség és vezetőik nem tekintendők szakértőnek. Inkább elfogult forrásokként kezelik őket, amíg a többségi társadalomból származó politikus, ügyvéd, kutató vagy szervezet függetlennek és szakértőnek tűnik, ezért, mint szavahihető forrást gyakrabban jelenítik meg a médiában az etnikai vonatkozású eseményekkel kapcsolatosan.¹⁶

A fenti állításokat támasztja alá Vidra Zsuzsanna és Vargha Lili kutatási összefoglalója¹⁷ is, amely szerint a kisebbségi személyek inkább passzívan jelennek meg a médiában és ritkán kapnak lehetőséget, hogy saját hangjukon szólaljanak meg.¹⁸ Ha mégis megjelennek, akkor az újságíró indirekt módon megkérdőjelezi az etnikai származású személy hitelességét például úgy, hogy idézőjelbe teszi az általa használt kifejezéseket vagy rákérdez mondanivalójának valóságtartalmára.¹⁹

Vicsek Lilla szociológus által készített tartalomelemzés, amely a menekültek a médiában való megjelenítését vizsgálta 2005 és 2006 között, a következőket állapította meg: egyrészt kevés cikkben jelentek meg ezek a csoportok, másrészt a bevándorlás leginkább politikai, jogi problémákkal illetve a bűnözéssel és illegális cselekedetekkel kapcsolták össze. Továbbá ez a kutatás is erősíti annak tényét, hogy legtöbbször nem kérdezik meg az érintetteket a témában.²⁰

¹³ ASNE 2013 Census <http://asne.org/content.asp?pl=121&sl=15&contentid=284>

¹⁴ Term A. van Dijk 2012:21.

¹⁵ Term A. van Dijk 2012:21

¹⁶ Term A. van Dijk 2012:20.

¹⁷ „Kisebbségek és kisebbségi témák médiareprezentációja” című, A Fundamental Rights Agency által támogatott pilot sajtókutatás.

¹⁸ Vidra – Vargha 2010:286.

¹⁹ Vidra – Vargha 2010:283.

²⁰ Tóth 2011:24.

Végezetül a következő, az ICRA (Internet Content Rating Association) által készített kutatási beszámoló meglehetősen jól érzékelteti, hogy mennyire szoros összefüggés van a kisebbségek média-ábrázolása és társadalmi megítélése között.²¹ Ez alapján tehát a 2004-ben Londonban készített, kisebbségeket bemutató riportok félelmet és feszültséget keltettek a lakosokban, illetve a *nem megbízható forrásokból* származó információk elbizonytalanították a közönséget, feszültséget keltettek a többség és kisebbség között. A beszámoló következményeként nagyobb hangsúlyt próbáltak fektetni az objektív ábrázolásmód megkövetelésére a médiában.²²

5. Rendelkezések az iránymutatósért²³

A következőkben a legfontosabb, a kisebbségek médiaábrázolásával kapcsolatos rendelkezéseket, alapokmányokat mutatjuk be, amelyek az ábrázolásmód standardjait adják meg.

Az Egyesült Nemzetek Szövetsége először a témában 1992-ben, a Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól szóló Nyilatkozatot adta ki, majd 1994-ben annak Kiegészítésében leszögezte, hogy a kisebbség *de facto* létezik, vagyis ennek ténye nem függhet állami diszkréciótól. Továbbá a kisebbsé

ségi jogokat az emberi jogok közé emelte.

Az UNESCO 2001 novemberében Kulturális Sokszínűségről szóló Egyetemes Deklarációt adott ki, amelynek 6. cikkében a média sokszínűségének jelentőségéről írnak.²⁴

Az Európai Unió több vonatkozásban is foglalkozik a kisebbségi kérdéssel. Először 1995-ben az Európa Tanács adta ki a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményt,²⁵ amely az első nemzetek feletti álló kisebbség-védelmi dokumentum volt.²⁶ Az irat 1277/1995-ös ajánlása a bevándorlók, etnikai kisebbségek és média kapcsolatával úgy foglalkozik, hogy a média a közvéleményt jelentősen befolyásoló szerepére fekteti a hangsúlyt. Ezenfelül kiemeli, hogy a média színtere a rasszizmus és idegengyűlölet elleni küzdelemnek, de könnyen a visszajára is fordulhat ez a szerep, mivel a média, ahogyan segíti az integrációt, úgy kreál kulturális konfliktusokat is.²⁷

Az Európai Unió Tanácsa az emberi méltóság védelmében érdekeltté tették a feleket, hogy működjenek együtt a kiskorúak és emberi méltóság védelmét szolgáló magatartáskódex kialakításában.²⁸

²⁴ Az okmány itt érhető el: <http://www.unesco.hu/archivum-2009-vegeig/kultura/sokszinuseg-091208>

²⁵ Protection des Minorités Nationales, Strasbourg, 1er février, 1995.

²⁶ Belényesi 2009.

²⁷ Belényesi 2009.

²⁸ Az Európai Unió Tanácsának 98/560/EC ajánlása az európai audiovizuális és információs iparnak a kisebbségek és az emberi méltóság hatékonyabb védelmében történő nemzeti fejlesztéséhez, HL L 270/48

²¹ A kutatás bár nem az írott sajtót vizsgálta, általánosítani lehet bármely médiumra.

²² Media linked to asylum violence. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3890963.stm

²³ Belényesi 2009.

Az Európai Parlament tagjai az elkészült tanulmányok nyomán egyet értenek abban, hogy tarthatalan a helyzet, és annak kezelésére az Európai Unió lenne a megfelelő fórum az európai kontinensen. Ennek értelmében hirdetik meg az EU Journalist Award újságírói versenyt, a nyomtatott és elektronikus sajtóban egyaránt. Azok a pályázók részesülnek elismerésben, akik cikkeikkel leginkább alá tudják támasztani a különbözőség előnyeit és értékeit, illetve szolgálni tudják a diszkrimináció-ellenes küzdelmet az EU-ban.²⁹

Bár a kisebbségek médiában való megjelenítésének szabályozása 1992 óta zajlik, további rendeletekre lenne szükség, amik erősítenék a már meghatározott irányvonalat a kisebbségekkel kapcsolatban a pluralizmusra törekvő médiában, mivel a tanulmányok azt mutatják, hogy a kisebbség bemutatása sztereotípiákat követ és szükségtelen utalásokat tesz a személyek nemzetiségét illetően. Ha a többségi társadalom a kisebbségek iránti attitűdjét érdektelenség és tudatlanság jellemzi, az a velük kapcsolatos alacsony toleranciát eredményezi és további konfliktusok forrása.³⁰

6. Összegzés

A kisebbségek hiteles média-ábrázolását számos dokumentum szabályozza, azonban a megjelenés előtti utolsó szűrő az újságíró vagy riporter, illetve a szerkesztő. Az a szociális érzékenység, amivel ezekhez a problémákhoz fordulni kellene, kevés esetben jelenik meg a híradásokban. Ahogyan a dolgozat elején is említettük, az erre a területre specializálódott képzésekre igen nagy szükség lenne annak érdekében, hogy a legnagyobb tömegeket befolyásoló erő hiteles képet tudjon mutatni a nemzeti kisebbségi csoportokról, ezáltal segítve a társadalomba való beépülésüket.

Fontos, hogy ne csak negatív sztereotípiák éljen a társadalomban egy-egy csoportól, mivel az nemcsak a többségi társadalom elidegenedését eredményezi, hanem a kisebbségi csoportok tagjainak önértékelését is aláássa. Ha nem látnak pozitív példákat magukról, nem akarnak majd változtatni a róluk kialakult képen és a társadalmi integráció problémái azonnal megjelennek.³¹ Ebből a helyzetből kellene kimozdulni a huszonegyedik század elején.

²⁹ A versenyről bővebb információ itt érhető el: <http://journalistaward.stop-discrimination.info/>

³⁰ Belényesi 2009.

³¹ Belényesi 2009.

Felhasznált irodalom

- Belényesi Pál 2009 A nemzeti kisebbségek médiareprezentációjának problémája és a vonatkozó szabályozás Európában. *Kisebbségkutatás*, 4. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2009_04/cikk.php?id=1799 letöltés ideje: 2013. augusztus 19.
- Changing faces*. Elérhetőség: <http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2012/01/white-pages-press-ethnic>.
- Discrimination in the EU in 2012*. <http://www.statewatch.org/news/2012/nov/eu-discrimination-report-2012.pdf>, letöltés ideje: 2013. augusztus 25.
- Dominic Casciani: Media linked to asylum violence. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3890963.stm, letöltés ideje: 2013. augusztus 19.
- EU Journalist Award*. <http://journalistaward.stop-discrimination.info/>, letöltés ideje: 2013. augusztus 22.
- Eurobarometer 2007*, Discrimination in the European Union, Special Eurobarometer 263/ Wave 263/ Wave 65.4 – TNS Opinion & Social.
- Sylvain Laurens 2006 Le racisme: un attribut du populaire? In *Plein Droit*, 2006 július.
- Term A. van Dijk 2012 The Role of the Press in the Reproduction of Racism. In Michi Messer – Renee Schroeder – Ruth Wodak (Eds) *Migrations: Interdisciplinary Perspectives*. Springer-Verlag, Wien.
- Tóth Borbála 2011 *Kisebbségek a magyar médiában. Kampányok, projektek, programok az integrációért*. Független Médiaközpont, Budapest.
- Vidra Zsuzsanna – Vargha Lili 2010 Kisebbségek és kisebbségi témák reprezentációja – Összehasonlító tartalomelemzés hat európai uniós tagállam írott sajtójában. In Örkény Antal – Székelyi Mária szerk. *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Vidra Zsuzsanna – Kriza Borbála 2010 A többség fogságában – kisebbségek médiareprezentációja. In Feischmidt Margit szerk. *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 392-406.
- Antós Judit (1991) a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kar, Kisebbségpolitika mesterszakán végzett, publikációja is egyetemi tanszéki kiadványban jelent meg.